

СУСПІЛЬНА ГЕОГРАФІЯ

УДК 911.3

В. В. Яворська¹, докт. геогр. наук, доцент**Н. В. Дімова¹**, аспірант**О. М. Тюрін²** к. геогр. н, доцент¹кафедра економічної та соціальної географії,
Одеський національний університет імені І. І. Мечникова,
вул. Дворянська, 2, Одеса, 65082, Україна¹

desanat.ggf@onu.edu.ua, laboratorygis@mail.ru

²кафедра географії та методики викладання географічних дисциплін,
Оренбурзький державний педагогічний університет,
вул. Радянська, буд.19, м. Оренбург, 460014, Російська Федерація.
turin55@rambler.ru

СУЧАСНІ НОВІТНІ ТЕНДЕНЦІЇ У РЕГІОНАЛЬНИХ ГЕОДЕМОГРАФІЧНИХ ПРОЦЕСАХ В УКРАЇНІ

В статті розглядаються сучасні новітні тенденції у регіональних геодемографічних процесах в Україні. Розглянуто динаміку населення України та її регіонів протягом останніх двадцяти років. Цільові настанови аналізу новітніх тенденцій полягають у вивченні масштабів депопуляції, її сучасних темпів і тенденцій розвитку. Поряд із загальною депопуляцією, що являє собою перехід України до якісно нового – звуженого типу відтворення населення, у новітніх тенденціях регіональних ГДП необхідно врахувати демографічні хвилі попередніх стадій і фаз, а також демографічні деформації останніх 10-20 років, які матимуть помітний вплив на відтворення населення у близький перспектив

Ключові слова: населення, новітні тенденції, депопуляція, геодемографічний процес, геодемографічна ситуація регіон.

ВСТУП

Актуальність дослідження Суспільний запит на геодемографічні дослідження зумовлений масштабними і глибинними політичними і соціально-економічними трансформаційними процесами, що нині протікають в Україні. В умовах глибокої соціально-економічної кризи країна увійшла у стадію загальної депопуляції населення. Сучасна демографічна криза кількаразово розглядалась на рівні Парламенту та Уряду і потребує якнайшвидшого пом'якшення та розв'язання на нових соціально-економічних засадах. *Мета представленої дослідження* – огляд сучасних новітніх тенденцій у регіональних геодемографічних процесах України.. *Об'єкт дослідження* – сучасний стан демографічних процесів в Україні. *Предмет дослідження* – регіональні геодемографічні процеси, що визначають рух населення в регіонах, геодемографічний розвиток регіонів. *Теоретичне значення* – теоретичні та методологічні трансформації предметної області геодемографії. *Практичне значення* – У нашому дослідженні проаналізовані особливості регіональних геодемографічних процесів, встановлені їх типологічні якісні і кількісні ознаки.

МАТЕРІАЛИ І МЕТОДИ ДОСЛІДЖЕННЯ

При написанні роботи було використано нормативно-правові документи, праці вітчизняних та зарубіжних авторів, довідкову літературу, дані офіційної статистики. Методологічну основу дослідження склали розробки, які викладені в наукових працях М. П. Демченко, В. О. Джамана, І. М. Дудника, Ф. Д. Заставного, В. П. Круля, Е. М. Лібанової, Т. М. Палій, Т. В. Панасенко, В. П. Піскунова, І. М. Прибиткової, Ю. І. Пітюренка, І. П. Рябова, Г. Г. Старостенко, В. С. Стешенка, Л. Л. Тарангул, М. І. Фащевського, О. У. Хомри, Л. В. Чуйко, О. І. Шаблія і інших вітчизняних науковців [1, 2, 7, 8].

РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ ТА ЇХ ОБГОВОРЕННЯ

Розглянемо динаміку населення України та її регіонів протягом останніх двадцяти років. Це час становлення нашої державності, який співпав з початком *депопуляції населення України*. Як вже наголошувалось, реальні чинники депопуляції з врахуванням демографічного лагу сформовані у 1960-х роках. Цільові настанови аналізу новітніх тенденцій полягають у вивченні масштабів депопуляції, її сучасних темпів і тенденцій розвитку. Поряд із загальною депопуляцією, що являє собою перехід України до якісно нового – *звуженого типу відтворення населення*, у новітніх тенденціях регіональних ГДП необхідно врахувати демографічні хвилі попередніх стадій і фаз, а також демографічні деформації останніх 10-20 років, які матимуть помітний вплив на відтворення населення у близькій перспективі.

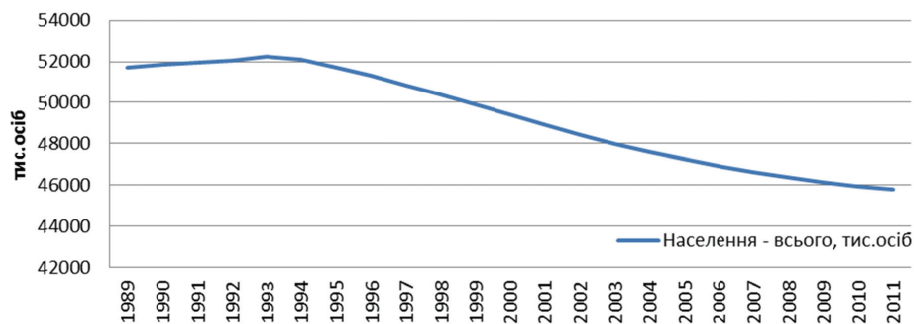

Рис. 1. Динаміка чисельності населення України (1989-2011рр)

Дослідження проведене на часовому проміжку 1989-2011рр. з огляду кондиційні матеріали перепису населення 1989р. Це особлива стадія ГДП України, що практично співпадає з часом її державності та переходу до звуженого типу відтворення населення – депопуляція. Додатково розглядався проміжок 2001-2011 років як новітня фаза ГДП України. Динаміка чисельності країни на цих двох проміжках представлена на рис. 1 та рис. 2.

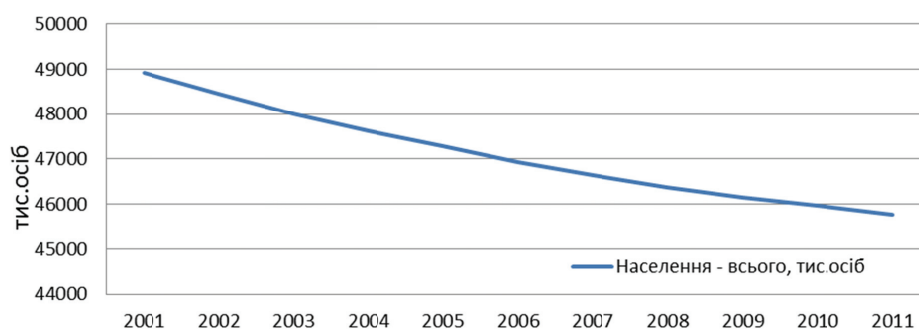

Рис. 2. Динаміка чисельності населення України (2001-2011рр)

Апроксимація першого графіка (1989-2011рр.) різними функціями – лінійною, експоненційною, логарифмічною, степеневою, поліноміальною, показала їх задовільні збіжності. На рис.3 наведені ті з них, що дають можливість змістовної інтерпретації формалізованих моделей.

Лінійна регресія (рис. 3а) має високий коефіцієнт детермінованості ($R^2=0,95$) Коефіцієнт регресії показує щорічне скорочення населення України на 338 тис. осіб. Експоненційна регресія (рис. 3б) також має високу детермінацію ($R^2=0,95$). Темп експоненційного спаду дуже малий і дорівнює $-0,007$, що дає можливість повною мірою користуватись лінійною апроксимацією замість експоненційної. Незадовільні результати дає апроксимація динаміки населення степеневою функцією рис. 3в).

Аналогічно проаналізовані різні апроксимації графіку динаміки населення 2001-2011 років – лінійна, експоненційна, логарифмічна, степенева, поліноміальні різних ступенів. Частина з них, що поєднує високе сходження із можливістю змістовної інтерпретації формалізованої моделі, представлена на рисунку 4. Всі представлені апроксимації мають високі коефіцієнти детермінації на рівні 0,96 -0,98. Коефіцієнт регресії у рівнянні прямої (рис. 4а) дорівнює $-312,85$. Це означає щорічне скорочення населення України протягом 2001-2011 років майже на 313 тисяч осіб. Коефіцієнти експоненційної регресії вкрай малі, що дає змогу у наближених обчисленнях користуватися лінійною апроксимацією [9].

Головні показники *новітніх тенденцій демографічного розвитку країни та її регіонів* представлені у таблиці 1. Для двох часових проміжків (1989-2011 та 2001-2011 років) для України та регіонів показані загальні втрати населення (тис. осіб), пересічні значення коефіцієнтів лінійної регресії, що показують темп скорочення населення (тис. осіб/рік), а також зміна (різниця) коефіцієнтів регресії двох зазначених часових проміжків.

За темпами депопуляції населення протягом 1989-2011 років регіони України розподіляються так (табл.2.10). **Найменша депопуляція** за показниками коефіцієнтів лінійної регресії зі скороченням населення на 1-5 тис. осіб на рік

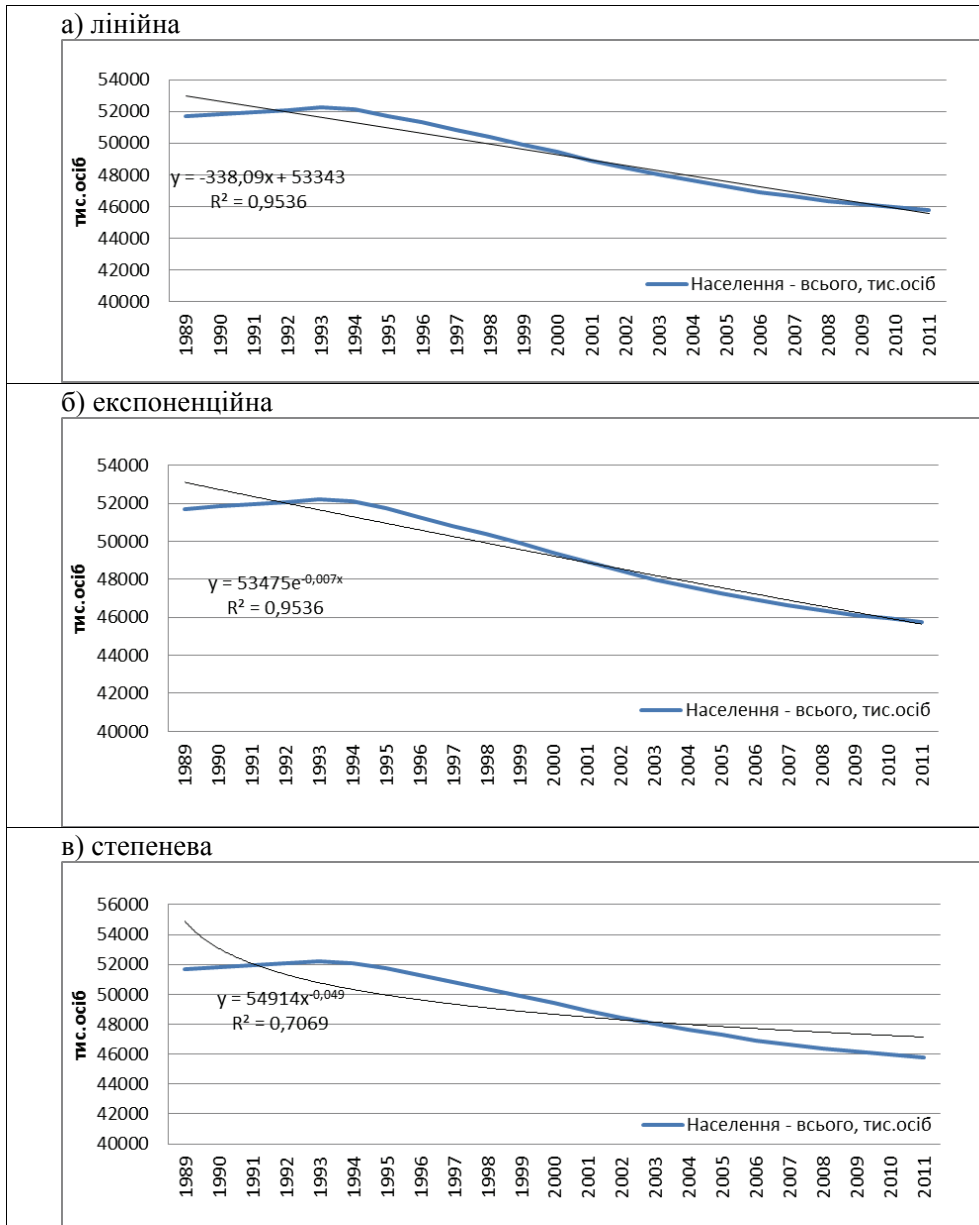

Рис. 3. Апроксимація динаміки населення України (1989-2011 рр.)

спостерігається у Закарпатській, Рівненській, Волинській, Чернівецькій, Івано-Франківській і Тернопільській областях. **Помірна депонуляція** зі щорічним скороченням населення на 9-12 тис. осіб характерна для Миколаївської, Херсонської, Хмельницької, Київської областей та АРК.

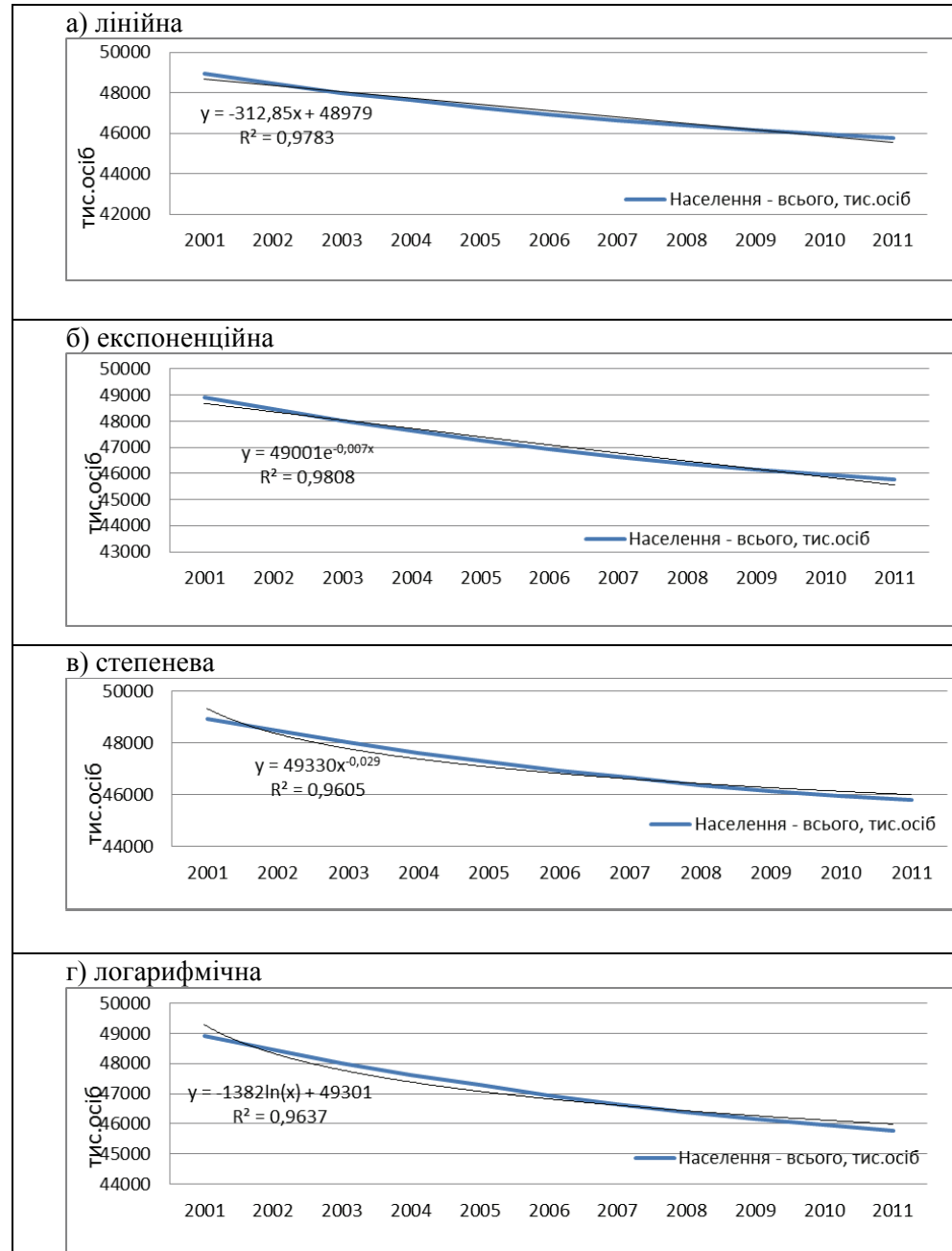

Рис.4. Апроксимація динаміки населення України (2001-2011рр)

Значна депопуляція зі щорічними втратами 12-16 тис. осіб населення властива Кіровоградському, Львівському, Житомирському, Черкаському, Сумському, Полтавському, Одеському, Вінницькому, Чернігівському, Запорізькому регіонам. **Максимальна депопуляція** на рівні 23-49 тис. осіб щорічних втрат населення спостерігається в найбільш індустріалізованих регіонах – Харківському, Луганському, Дніпропетровському та Донецькому.

Схожий розподіл регіональних ГДП дає їх групування за темпами зменшення коефіцієнтів відповідних експонент, які до того ж мають вкрай малі значення і відповідно низьку достовірність.

За такою ж методичною схемою проаналізований розподіл регіональних ГДП на проміжку 2001-2011 років. За коефіцієнтами лінійної регресії, які показують щорічні втрати населення у кожному регіоні (табл. 1), **мінімальна депопуляція** на цьому проміжку спостерігалась у Закарпатському, Чернівецькому, Рівненському, Волинському та Івано-Франківському регіонах, коефіцієнти регресії в яких становить 1,6-3,9 тис. осіб на рік. Другу групу регіонів з **помірною депопуляцією** – щорічними втратами населення на рівні 6,7-10,2 тис. осіб, утворюють Тернопільська область, АРК, Миколаївська, Одеська, Львівська, Херсонська області табл. 1. **Значна депопуляція** з щорічними втратами населення на рівні 12-16,8 тис. осіб спостерігається у Хмельницькій, Житомирській, Київській, Черкаській Кіровоградській, Запорізькій, Сумській, Полтавській, Чернігівській і Харківській областях. І **максимальна депопуляція** з щорічними втратами населення на рівні 27-46 тис. осіб зберігається у Дніпропетровському, Луганському і Донецькому регіонах.

Узагальнений аналіз **новітніх тенденцій динаміки населення країни та її регіонів** проведений за такою методикою:

- 1) для України і всіх регіонів обчисленні загальні втрати населення на проміжках 1989-2011 та 2001-2011 років (табл. 2.10);
- 2) за графіком лінійної апроксимації визначені коефіцієнти регресії рівняння 1989-2011 та 2001-2011 років (табл.2.10);
- 3) обчислена різниця між ними : $\Delta = B_1 - B_2$;
- 4) за статеві-віковими пірамідами 2001 р. для країни і регіонів встановлена наявність – відсутність негативних демографічних деформацій у наймолодших вікових групах, які погіршують демографічну ситуацію у близькій перспективі;
- 5) складені якісні та кількісні оцінки новітніх тенденцій ГДП в Україні і регіонах за такими критеріями:
  - загальні втрати населення у регіонах, спричиненні депопуляцією, та тенденції їх розвитку;
  - динаміка абсолютних значень коефіцієнтів лінійної регресії у регіонах;
  - аналіз масштабів депопуляції та її динаміки у регіонах за різницями коефіцієнтів регресії та інших показників темпів складу чисельності населення;

- прогнозування погіршення демографічної ситуації у регіонах співставно з наявністю негативних структурно-вікових деформацій у молодших вікових групах у 2001 році (таблиця 2.)

Таблиця 1.

Новітні тенденції ГДП

Регіони	Графіки ГДП				Різниця коефіцієнтів регресії $\Delta = B_1 - B_2$
	1989-2011 рр.		2001-2011 рр.		
	1	2	1	2	
	тис. осіб	B_1	тис. осіб	B_2	
Україна	5928,2	338	3144,7	312,0	26
АРК	100,1	11,8	87,2	8,6	3,2
Вінницька	286,67	14,6	149,8	15,2	-0,6
Волинська	24,1	1,9	26,9	2,9	-1,0
Дніпропетровська	544,7	31,2	276,1	26,9	4,3
Донецька	899,4	48,4	460,6	46,1	2,3
Житомирська	266,4	12,7	127,2	12,9	-0,2
Закарпатська	34,3	1,56	13,9	1,6	-0,04
Запорізька	280,5	16,2	147,3	14,7	1,5
Івано-Франківська	43,7	3,9	40,4	3,8	0,1
Київська	219,0	11,9	125,7	13,0	-1,1
Кіровоградська	229,4	12,4	136,9	14,2	-1,8
Луганська	571,4	31,0	298,5	29,5	1,5
Львівська	203,0	12,5	106,9	10,1	2,4
Миколаївська	147,3	8,8	95,7	9,4	-0,6
Одеська	253,9	14,4	99,9	9,7	4,7
Полтавська	266,4	14,3	164,4	16,4	-2,1
Рівненська	17,2	1,7	26,4	2,7	-1,0
Сумська	271,2	14,1	156,3	15,8	-1,7
Тернопільська	84,8	4,7	65,8	6,7	-2,0
Харківська	442,1	23,3	182,2	18,1	5,2
Херсонська	151,8	9,5	101,5	10,2	-0,7
Хмельницька	200,2	10,5	118,1	12,1	-1,6
Черкаська	246,1	13,1	133,4	13,5	-0,4
Чернігівська	317,7	15,9	163,9	16,8	-0,9
Чернівецька	33,7	2,2	23,6	2,4	-0,2

1) – втрати населення, тис. осіб

2) – коефіцієнт лінійної регресії, тис. осіб/рік

*Складено і розраховано автором за даними Державної служби статистики України

За наведеними показниками новітніх тенденцій руху населення регіони (табл. 3) об'єднані у кілька груп.

Таблиця 2

Структурна деформація молодших вікових груп (2001 р)

Регіони	Негативна деформація		Ранги (регіонів)
	вікова група, роки	відносні втрати населення тис. осіб	
Україна	0-5	995,1	-
АРК	0-4	27,8	13
Вінницька	0-4	22,1	18
Волинська	0-6	25,0	16
Дніпропетровська	0-6	121,6	2
Донецька	0-8	288,7	1
Житомирська	0-5	26,8	14
Закарпатська	0-6	34,2	12
Запорізька	0-6	67,7	5
Івано-Франківська	0-3	7,6	24
Київська	0-2	10,3	22
Кіровоградська	0-5	25,5	15
Луганська	0-6	83,2	3
Львівська	0-6	70,6	4
Миколаївська	0-7	55,8	6
Одеська	0-3	51,2	7
Полтавська	0-6	50,3	8
Рівненська	0-4	12,0	20
Сумська	0-6	39,7	10
Тернопільська	0-3	9,9	23
Харківська	0-3	17,8	19
Херсонська	0-6	37,9	11
Хмельницька	0-3	15,0	21
Черкаська	0-6	41,9	9
Чернігівська	0-5	24,8	17
Чернівецька	0-3	6,8	25

Структурні деформації у наймолодших вікових групах:

- Донецькій – найбільші (понад 280 тис. осіб відносних втрат);
- Одеській – значні (34-56 тис. осіб);
- АРК – помірні (18-28 тис. осіб);
- Тернопільській – слабкі (7-15 тис. осіб).

*Складено автором за даними Державної служби статистики України

До першої групи віднесенні чотири регіони – Донецький, Дніпропетровський, Луганський, Харківський. Вони мають найбільші втрати чисельності населення: 900–400 тис. осіб протягом 1989-2011 років і 500-180 тис. осіб у 2001-2011 роках. Зазначені регіони мають позитивну тенденцію сучасного розвитку демографічної ситуації: коефіцієнт лінійної регресії за двома часовими проміжками зменшився на 2-5 тис. осіб на рік.

До другої групи увійшли Вінницький, Запорізький, Житомирський, Одеський, Полтавський, Сумський, Черкаський, Чернігівський регіони. Новітні тенденції демографічного розвитку мають від'ємні показники і залишаються стабільними протягом 1989-2011 рр. Загальні втрати населення у таких регіонах становлять 240-400 тис. осіб протягом 1989-2011 рр. і близько 85-170 тис. осіб у 2001-2011 рр. Зміна коефіцієнтів лінійної регресії незначна і коливається в межах ± 2 тис. осіб/рік.

Для регіонів, що відносяться до третьої групи – Київська, Кіровоградська, Львівська, Миколаївська, Херсонська, Хмельницька області, характерна негативна тенденція демографічного розвитку: коефіцієнти лінійної регресії 2001-2011 років порівняно з загальним проміжком 1989-2011 років зросли пересічно на 1-2 тис. осіб на 1 рік. Зберігаються загальні втрати населення на рівні 140-240 тис. осіб протягом 1989-2011 років і 95-140 тис. осіб у 2001-2011 роках.

Регіони, що попадають у четверту групу, – АР Крим, Закарпатський, Рівненський, Волинський, Івано-Франківський, Чернівецький, Тернопільський, виділяються дуже незначною динамікою демографічного руху, коефіцієнти лінійної регресії протягом 1989-2011 років, зокрема АРК Крим, коливався від 4,67 до 1,57 тис. осіб на 1 рік і – 6,69-1,61 тис. осіб на 1 рік протягом 2001-2011 років. Для них характерні і малі зміни таких коефіцієнтів у порівнянні двох часових проміжків: вони близькі до 0 (Закарпатська, Івано-Франківська, Чернівецька області), а в окремих регіонах (Рівненська, Волинська, Тернопільська області) – зросли на 1-2 тис. осіб на рік (табл. 3).

Щодо змін якісних показників демографічного розвитку країни і регіонів, які розглядалися дещо раніше, ми обмежимося загальним зауваженням: регіони з високими темпами депопуляції (I-II групи) послідовно погіршують статево-вікову структуру свого населення і навпаки, регіони з меншою динамікою депопуляції (III-IV групи) більшою мірою зберігають демовідтворювальний потенціал.

Для прогнозування демовідтворювальних процесів на близьку перспективу необхідно враховувати демографічні хвилі, пов'язані зі *структурними деформаціями молодших вікових груп* у статево-вікових пірамідах населення регіонів 2001р. Головні показники таких деформацій наведені у таблиці 2.

Найбільші структурні деформації у молодших вікових групах на рівні 70-120 тис. осіб відносних втрат населення спостерігаються у Дніпропетровському, Луганському, Львівському та Запорізькому регіонах. Виключна ситуа-

Таблиця 3.

Групування регіонів за новітніми тенденціями динаміки населення

Абсолютні втрати населення (1989-2011pp) тис. осіб.	Темпи депопуляції (1989-2011pp)			
	Максимальна 23-49 тис. осіб/рік	Значна 12-17 тис. осіб/рік	Помірна 8-12 тис. осіб/рік	Мінімальна 1-5 тис. осіб/рік
400-900	<u>Донецька - 899</u> <u>Дніпропетровська - 544</u> <u>Луганська - 571</u> <u>Харківська 442,0</u>			
240-400		<u>Одеська - 253</u> <u>Вінницька - 286</u> <u>Житомирська - 266</u> <u>Запорізька - 280</u> <u>Полтавська - 266,4</u> <u>Сумська - 271,2</u> <u>Чернігівська 317</u> <u>Черкаська 246,1</u>		
140-240		<u>Кіровоградська 229,4</u> <u>Львівська - 200,3</u>	<u>Миколаївська 147</u> <u>Херсонська - 151,8</u> <u>Хмельницька 200,2</u> <u>Київська - 219</u>	
10-140			<u>АРК-100,1</u>	<u>Закарпатська 4,9</u> <u>Рівненська 17,2</u> <u>Волинська - 24,1</u> <u>Чернівецька 33,7</u> <u>Івано-Франківська 43,7</u> <u>Тернопільська - 84,8</u>

Примітка:

Донецька – максимальні структурні деформації,

Полтавська – значні структурні деформації

Чернігівська – помірні структурні деформації

Тернопільська – слабкі структурні деформації

*Складено і розраховано автором за даними Державної служби статистики України

ція у Донецькому регіоні, де відносні втрати населення у віковій групі 0-8 років становлять близько 290 тис. осіб. Зрозуміло, що така деформація вікової структури населення регіону породжує потужну негативну демографічну хвилю, що позначатиметься на демовідтворювальному процесі з лагом фертильності 20-30 років.

Значні структурні деформації у наймолодших вікових групах простежуються у статеві-вікових пірамідах 2001 р. у Миколаївській, Одеській, Полтавській, Черкаській, Сумській, Херсонській, Закарпатській областях, де відносні втрати населення становлять 34-56 тис. осіб (табл.2). Негативні деформації таких масштабів формують демографічні хвилі, які помітно впливатимуть на демовідтворювальні процеси у зазначених регіонах у найближчі 10-20 років.

Помірні структурні деформації наймолодших вікових груп характерні для АРК, Житомирської, Кіровоградської, Волинської, Чернігівської, Вінницької, Харківської областей. Відносні втрати населення в цих регіонах у наймолодших вікових групах становлять 18-28 тис. осіб. Негативні структурні деформації таких масштабів певною мірою погіршать геодемографічну ситуацію, починаючи з 2020-2025 років, коли дана когорта увійде у фертильний вік.

Слабкі структурні деформації у наймолодших вікових групах з відповідними втратами населення на рівні 7-15 тис. осіб спостерігаються у Рівненському, Хмельницькому, Київському, Тернопільському, Івано-Франківському, Чернівецькому регіонах. Вплив структурних деформацій такої амплітуди на демовідтворювальні процеси незначний.

На завершення цього огляду **систематизуємо регіони за головними ознаками новітніх тенденцій динаміки регіональних ГДП** (табл.3). Загальний розподіл регіональних ГДП за новітніми тенденціями динаміки населення представляє таблиця 1. **Найбільш проблемна демографічна ситуація**, зумовлена депопуляцією населення, спостерігається у старопромислових регіонах – Донецькому, Луганському та Дніпропетровському. Абсолютні втрати населення протягом 1989-2011рр тут сягають 570-900 тис. осіб, а темпи депопуляції найвищі в країні і становлять 23-49 тис. осіб на рік.

Ці ж регіони мають найбільші відносні втрати населення у молодших вікових групах (2001р.), що істотно погіршать геодемографічну ситуацію, починаючи з 2020р. Дещо різниться від індустріальних регіонів за новітніми тенденціями ГДП Харківська область (табл. 1).

Абсолютні втрати населення за час депопуляції трохи менші і становлять 442 тис. осіб. А головне – у Харківському регіоні структурна деформація зачіпає малу вікову групу (0-3 роки) з незначними відносними втратами населення, яка не матиме помітного впливу на подальший геодемографічний розвиток.

Найбільшу групу (10 областей) утворюють **регіони зі значними темпами депопуляції**, для яких характерне щорічне зменшення населення на 12-17 тисяч (табл.3). Більша частина областей має високі показники абсолютних втрат

населення за новітній час – 240-400 тис. осіб, для Кіровоградської (близько 230 тис. осіб) та Львівської (200 тис. осіб) рівень абсолютних втрат населення дещо нижчий. Зазначена група регіонів неоднорідна за порогами демографічних деформацій у молодших вікових групах (2001р.). Найгірша ситуація спостерігається у Запорізькій та Львівській областях, де у віковій групі 0-6 років встановлені відносні втрати близько 70 тис. осіб. Такі деформації породжують негативні демографічні хвилі, які погіршують геодемографічну ситуацію у даних регіонах, починаючи з 2020-х років. Значні структурні деформації у молодших вікових групах спостерігаються в Одеській, полтавській, Черкаській і сумських областях, де рівень відносних втрат населення становить 40-50 тис. осіб. Щодо впливу таких деформацій на подальший демографічний розвиток регіонів, на більшу увагу заслуговує Одеська область, де негативна деформація охоплює вузьку вікову групу 0-3 роки.

Група регіонів з помірними темпами депопуляції (8-12 тис. осіб/рік) охоплює Київську, Хмельницьку, Херсонську і Миколаївську області та АРК. Для них характерні відносно невеликі абсолютні втрати населення за час депопуляції на рівні 150-220 тис. осіб (табл.1), трохи менші втрати населення має АРК (близько 100 тис. осіб). Регіони різняться за проявами демографічних деформацій у молодших вікових групах (2001р.). Найбільші відносні втрати населення у молодшій віковій групі (0-7 років) має Миколаївська область, де вони перевищують 50 тис. осіб, та Херсонська область (група 0-6 років з відносними втратами близько 38 тис. осіб). Такі деформації матимуть негативний вплив на демовідтворювальні процеси у зазначених регіонах, починаючи з 2020-х років. В АРК прояв деформацій молодших вікових груп помітно слабший: у групі 0-4 роки відносні втрати населення менші 30 тис. осіб. Вплив такої структурної деформації на подальший демографічний розвиток регіону незначний. У двох областях – Хмельницькій і Київській, структурні деформації зачіпають вікові групи лише 0-3 років з відносними втратами населення на рівні 10-15 тисяч, які не породжують негативних демографічних хвиль на близьку перспективу.

Найкраща геодемографічна ситуація в умовах загальної депопуляції спостерігається у Закарпатській, Волинській, Чернівецькій, Івано-Франківській і Тернопільській областях. Зазначена група регіонів має найнижчі темпи депопуляції протягом 1989-2011 років, що становлять 1-5 тисяч щорічних втрат населення. Для цих регіонів характерні й мінімальні абсолютні втрати населення за час депопуляції, які коливаються від 5 тис. осіб (Закарпатська область) до 85 тис. осіб (Тернопільська область). Лише один регіон – Закарпаття має помітну структурну деформацію: у віковій групі 0-6 років відносні втрати населення (2001р.) перевищують 34 тис. осіб (табл.2). В інших регіонах – Волинському, Рівненському, Чернівецькому, Івано-Франківському та Тернопільському структурні деформації у молодших вікових групах (2001р.) незначні і не матимуть помітного впливу на подальший розвиток ГДП.

ВИСНОВКИ

Підведемо підсумки. Аналіз регіональних ГДП в умовах загальної депопуляції населення виявив значні відмінності у прояві новітніх тенденцій динаміки населення, зокрема:

- за абсолютними втратами населення протягом 1989-2011 років;
- за абсолютними втратами населення протягом 2001-2011 років;
- за темпами депопуляції у 1989-2011 роках;
- за темпами депопуляції у 2001-2011 роках;
- за змінами темпів депопуляції протягом зазначених проміжків;
- за структурними деформаціями у молодших вікових групах статевовікових пірамід 2001р;
- поєднанням і співставним аналізом регіональних ГДП за всіма зазначеними показниками.

Кількісний і якісний аналіз регіональних ГДП у сучасних умовах, порівняльні характеристики новітніх тенденцій динаміки населення у регіонах повинні стати обов'язковими складовими державної регіональної геодемографічної політики і створити надійну фактологічну основу для прогнозування регіональних ГДП.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. *Заставний Ф. Д.* Географія України. / *Ф. Д. Заставний* – Львів: Світ, 1994 – 472 с.
2. *Одеський регіон: передумови формування, структура і територіальна організація господарства: навч. посібник /* Одес. нац. ун-т ім. І.І. Мечникова; авт. кол. *О. Г. Топчієв [керівник], І. І. Кондратюк, В. В. Яворська [та ін.]*. – Одеса: Астропринт, 2012. – 336 с.
3. *Пістун М. Д.* Основи теорії суспільної географії / *М. Д. Пістун*. – К.: Вища школа, 1996. – 231 с.
4. *Топчієв О. Г.* Направлення полицентрического развития Одесской агломерации / *А. Г. Топчиев, Н. Е. Нефедова, В. В. Яворская //* Изменения городского пространства в Украине / Под ред. *Л. Г. Руденко*. – К: Реферат, 2013. – С. 81-93
5. *Топчієв О. Г.* Проблеми та перспективи адміністративно-територіальної реформи в Україні / *О. Г. Топчієв, З. В. Тітенко, В. В. Яворська //* Соціально-економічні проблеми сучасного періоду України. Районування економічного простору: питання методології і практики: [зб. наук. пр.] / НАН України – Інститут регіональних досліджень; відп. ред. *Є. І. Бойко* – Львів, 2010 – Вип. 5(85). – с. 3-12.
6. *Топчієв О. Г.* Методологічні та методичні проблеми регіоналізації України / *О. Г. Топчієв, В. В. Яворська //* Соціально-економічні проблеми сучасного періоду України. Економічний простір України: регіоналізація і інтеграція в умовах суспільної трансформації: [зб. наук. пр.] / НАН України – Інститут регіональних досліджень; відп. ред. *Є. І. Бойко* – Львів, 2011 – Вип. 1(87). – с. 32-45.
7. *Топчієв О. Г.* Суспільно-географічні дослідження: методологія, методи, методики. / *О. Г. Топчієв* – Одеса: Астропринт, 2005. – 632 с.
8. *Шаблій О. І.* Основи загальної суспільної географії / *О. Шаблій*. – Львів, Вид. центр ЛНУ, 2003. – 444 с.
9. *Яворська В. В.* Регіональні геодемографічні процеси в Україні [монографія] / *В. В. Яворська*. – Кам'янець-Подільський: Аксіома, 2014 – 384 с.

REFERENCES

1. Zastavnyy, F. D. (1994), Geography of Ukraine [Heohrafiya Ukrayiny], World, Lviv, 472 p.
2. Topchiyev, O. H., Kondratyuk, I. I., Yavors'ka, V. V. and other (2012), Odessa region: forming pre-conditions, structure and territorial organization of economy [Odess'kyu rehion: peredumovy formuvannya, struktura i terytorial'na orhanizatsiya hospodarstva], Astroprynt, Odessa, 336 p.
3. Pistun, M. D. (1996), *Bases of theory of public geography [Osnovy teoriyi suspil'noyi heohrafiyi]*, Higher school, Kiev, 231 p.

4. Topchiyev, O. H., Nefedova, N. E., Yavorskaya, V. V. (2013), "Directions of polycentral development of the Odessa agglomeration", *Changes of municipal space are in Ukraine*. ["Napravleniya polytsentricheskogo razvitiya Odesskoy ahlomeratsiyi", *Izmeneniya gorodskogo prostranstva v Ukraine*], Referat, Kiev, pp. 81-93.
5. Topchiyev, O. H., Titenko, Z. V., Yavors'ka, V. V. (2010), "Problems and prospects of administrative-territorial reform in Ukraine". *Socio-economic problems of modern period of Ukraine. Districting of economic space : question of methodology and practice*. ["Problemy ta perspektyvy administratyvno-terytorial'noyi reformy v Ukraini"]. *Sotsial'no-ekonomichni problemy suchasnoho periodu Ukrayiny. Rayonuvannya ekonomichnoho prostoru: pytannya metodolohiyi i praktyky*, *NAS Ukraine – Institute of regional studies*, No. 5 (85), Lviv, pp. 3-12.
6. Topchiyev, O. H., Yavors'ka, V. V. (2011), "Methodological and methodical problems of revivifying to Ukraine". *Socio-economic problems of modern period of Ukraine. Economic space of Ukraine: revivifying and integration in the conditions of public transformation* ["Metodolohichni ta metodychni problemy rehionalizatsiyi Ukraini"]. *Sotsial'no-ekonomichni problemy suchasnoho periodu Ukrayiny. Ekonomichnyy prostir Ukrayiny: rehionalizatsiya i intehtatsiya v umovakh suspil'noyi transformatsiyi*, *NAS Ukraine – Institute of regional studies*, No. 1 (87), Lviv, pp. 32-45.
7. Topchiyev, O. H. (2005), *Publicly-geographical researches: methodology, methods, methodologies* [*Suspil'no-heohrafichni doslidzhennya: metodolohiya, metody, metodyky*], Astroprint, Odessa, 632p.
8. Shabliy, O. I. (2003), *Bases of general public geography* [*Osnovy zahal'noyi suspil'noyi heohrafiyi*], Publishing center of LNU, Lviv, 444 p.
9. Yavors'ka, V. V. (2014), *Regional geodemographic processes are in Ukraine* [*Rehional'ni heodemohrafichni protsesy v Ukraini*], Axiom, Kam'ianets'-Podil's'kyi, 384 p.

Надійшла 15.07.2014

В. В. Яворская¹, докт. геогр. наук, доцент

Н. В. Димова¹, аспирант

А. Н. Тюрин², к. геогр. н, доцент

¹кафедра экономической и социальной географии,
Одесский национальный университет имени И. И. Мечникова,
ул. Дворянская, 2, Одесса, 65082, Украина ¹

decanat.ggf@onu.edu.ua **laboratorygis@mail.ru**¹

²кафедра географии и методики преподавания географических дисциплин,
Оренбургский государственный педагогический университет,
ул. Советская, д.19, г. Оренбург, 460014, Российская Федерация. ²
turin55@rambler.ru

СОВРЕМЕННЫЕ НОВЕЙШИЕ ТЕНДЕНЦИИ В РЕГИОНАЛЬНЫХ ГЕОДЕМОГРАФИЧНЫХ ПРОЦЕССАХ В УКРАИНЕ

Резюме

В статье рассматриваются современные новейшие тенденции в региональных геодемографических процессах в Украине. Рассмотрена динамика населения Украины и ее регионов в течение последних двадцати лет. Целевые установки анализа новейших тенденций заключаются в изучении масштабов депопуляции, ее современных темпов и тенденций развития. Наряду с общей депопуляцией, что представляет собой переход Украины к качественно новому – суженному типу воспроизводства населения. В новейших тенденциях региональных ГДП необходимо учесть демографические волны предыдущих стадий и фаз, а также демографические деформации последних 10-20 лет, которые будут иметь заметное влияние на воспроизводство населения в ближайшее время.

Ключевые слова: население, новейшие тенденции, депопуляция, геодемографический процесс, геодемографическая ситуация регионов.

V. V. Yavorska¹, Doctor of Geographical Sciences, Associate Professor

N. V. Dimova¹, Postgraduate student

O. M. Tyurin², PhD in Geography, Associate Professor

¹Department of Economic and Social Geography,

Odessa I. I. Mechnikov National University,

Dvorianskaya St., 2, Odessa, 65082, Ukraine¹

decanat.ggf@onu.edu.ua laboratorygis@mail.ru

²Department of Geography and Methods of teaching of Geography disciplines

Orenburg State Pedagogical University,

Sovetskaya Str., 19, Orenburg, 460014, Russian Federation. ²

tyurin55@rambler.ru ²

MODERN LATEST TRENDS IN REGIONAL GEODEMOGRAPHIC PROCESS IN UKRAINE

Abstract

The article examines the modern latest trends in regional geodemographic processes (GDP) in Ukraine. The dynamics of the population of Ukraine and its regions for the past twenty years are reviewed. Target position of analysis of the latest trends is to review of the extent of depopulation, its current rates and trends. Together with a general depopulation, which is Ukraine's transition to a qualitatively new – type narrowed reproduction of the population, the latest trends in the regional GDP should take into account demographic wave of the previous stages and phases, as well as demographic strain last 10-20 years that will have a noticeable impact on reproduction of population in the short term.

Main indicators of the latest trends in the demographic development of the country and its regions examined for two time periods (1989-2011 and 2001-2011 years) for Ukraine and regions are shown the overall population loss (thousand people), mean values of linear regression coefficients that show the rate of reduction of population (thousand / year), as well as change (difference) of the regression coefficients of these two time periods.

Analysis of regional GDP under general depopulation showed significant differences in the manifestation of the latest trends in population dynamics, in particular:

- The absolute loss of population over the 1989-2011 period;
- The absolute loss of population over the 2001-2011 period;
- The pace of depopulation in 1989 of 2011;
- The pace of depopulation in 2001 of 2011;
- To change the pace of depopulation for specified periods;
- Structural deformation in the younger age groups of age and sex pyramids 2001r;
- Analysis of regional GDP on all these indicators.

Quantitative and qualitative analysis of regional GDP in modern conditions, comparative characteristics of the latest trends of the populations in the regions should be made mandatory components of the state regional geodemographic policy and create a reliable factual basis for the prediction of regional GDP.

Keywords: population, the latest trends, depopulation, geodemographic process, geodemographic situation, the region.